

MARTA RACZYŃSKA-KRUK

UNIwersytet Jagielloński
WYDZIAŁ HISTORYCZNY, INSTYTUT ARCHEOLOGII
ZAKŁAD EPOKI ŻELAZA
E-MAIL: MARTARACZYNSKA20@GMAIL.COM

DATA ZGŁOSZENIA: 4.03.2016
DATA PRZYJĘCIA DO DRUKU: 24.02.2018

Starożytni Rugiowie w ujęciu antycznych źródeł pisanych i literatury przedmiotu – przyczynek do dyskusji na temat „grupy gustowskiej”

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł ukazuje możliwości i problemy interpretacji źródeł archeologicznych związanych z tzw. grupą gustowską (której nazwa pochodzi od nekropoli odkrytej w miejscowości Gustow na Rugii) w świetle przekazów autorów rzymskich traktujących o starożytnych Rugiach oraz innych plemionach, które miały wówczas zamieszkiwać południowo-zachodnie wybrzeża Morza Bałtyckiego. Wspomniany fenomen archeologiczny definiuje się jako grupę kulturową, która ukształtowana została we wczesnym okresie wpływów rzymskich (I i II w. n.e.) w rejonie ujścia Odry oraz na terytorium pobliskich wysp, przy czym kluczowe znaczenie wydaje się mieć tutaj terytorium wyspy Rugii, gdzie zaobserwowano wyjątkowo liczne ślady osadnictwa. Obraz zróżnicowania etnicznego tej części *Barbaricum* wyłaniający się z przekazów antycznych (mimo podejmowanych na przestrzeni lat prób interpretacji, do których zaliczyć trzeba nie tylko dawne ustalenia badaczy niemieckich posługujących się tzw. metodą etniczną, ale także pewne kwestie podejmowane dziś przy użyciu narzędzi oferowanych przez historyków czy filologów klasycznych) jest fragmentaryczny i zdeformowany, na co składają się rozmaite czynniki, włączając w to specyficzną naturę źródła historycznego.

SŁOWA KLUCZOWE

Rugiowie, okres wpływów rzymskich, grupa gustowska, *Barbaricum*, źródła pisane

Wprowadzenie

Ocena antycznych świadectw pisanych traktujących o zróżnicowaniu etnicznym w środkowoeuropejskim *Barbaricum* nie doprowadziła do sytuacji, w której moglibyśmy bez wahania utożsamić ludność związaną z tzw. grupą gustowską¹ – datowaną na I i II wiek po narodzinach Chrystusa grupą kulturową, uchwytną w materiałach pochodzących z południowo-zachodniej strefy wybrzeża Bałtyku wraz z ujściem Odry i pobliskimi wyspami (Wolinem, Uznamem i Rugią, ze szczególnym naciskiem na terytorium tej ostatniej) – ze starożytnym plemieniem Rugiów bądź też jakimkolwiek innym szczepem germańskim². Większość archeologów nastawiona jest do tego zagadnienia sceptycznie, historyk Jerzy Kolendo możliwość wspomnianej asocjacji uznaje zaś wyłącznie za „pociągającą”³. Problemem wydaje się jednak w tym przypadku nie tyleż skądinąd oczywista fragmentaryczność i nieścisłość zachowanych do naszych czasów źródeł rzymskich, ile w dużej mierze synkretyczny charakter grupy gustowskiej, łączącej w sobie elementy ościennych kultur (wielbarskiej i kręgu nadłabskiego), silnie adaptującej wzorce typowe dla ludności zamieszkującej południową Skandynawię oraz wykazującej się w swym obrębie znaczną dynamiką przemian osadniczych⁴.

Ogół zjawisk rozumianych pod pojęciem grupy gustowskiej, przede wszystkim zaś tych, które uznawane są za wyraz tendencji ponadregionalnych (do których zalicza się wyposażanie grobów w importowane rzymskie naczynia czy też dostęp do metali szlachetnych), pozostaje w związku z istnieniem sieci kontaktów rozbudowanych przez wczesnorzymskie elity z Lu-

---

¹ W ujęciu niektórych badaczy niemieckich (np. H. Stange) zwana także grupą „rugijską”, za której wyznacznik służyć ma dominujący szkieletowy obrządek pogrzebowy. Zob. A. Leube, *Die «Gustower Gruppe» der frühen römischen Kaiserzeit. Forschungsgeschichte und Forschungsstand*, [w:] *Nadodrze w starożytności. Konferencja Grabice, 23–30 czerwca 2004 roku*, red. G. Domański, Zielona Góra 2010, s. 99.

² J. Kolendo, T. Płóciennik, *Vistula amne discerta. Greckie i łacińskie źródła do najdawniejszych dziejów ziem Polski*, Warszawa 2015, s. 217–220; J. Kolendo, *Komentarz do tekstu «Germanii» Tacyty*, [w:] Publiusz Korneliusz Tacyt, *Germania*, tłum. T. Płóciennik, wstęp i komentarz J. Kolendo, Poznań 2015, s. 171–172.

³ Idem, *Plemiona Pomorza w starożytności*, [w:] *Goci i ich sąsiedzi na Pomorzu*, red. W. Nowakowski et al., Koszalin 2006, s. 31.

⁴ R. Wołągiewicz, *Grupy kulturowe na pograniczu kręgu nadłabskiego*, [w:] *Prahistoria Ziem Polskich*, t. V, red. J. Wielowiejski, Wrocław 1981, s. 205. Nazwa grupy gustowskiej pochodzi od eponimicznego cmentarzyska w Gustow na południowym wybrzeżu wyspy Rugii, odkrytego w początkach XX wieku przez H. J. Eggensa. Zob. P. Herfert, A. Leube, *Der Bestattungsort von Gustow, Kreis Rügen*, „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg”, 1967, s. 221–256.

bieszewa⁵. Kultura społeczności zamieszkujących południowo-zachodnią strefę wybrzeża bałtyckiego była – jak zaświadcza Jan Schuster – dynamiczną strukturą opartą o przeobrażenia w dziedzinie „topografii politycznej”⁶. Na płaszczyźnie archeologii ustalenia te nie tylko stwarzają podstawy do analizy innych bogatych pochówków na Pomorzu Zachodnim i w północno-wschodniej Meklemburgii, ale też pozwalają przyrzeć się pod nieco innym kątem (nie tylko w oparciu o zagadnienie taksonomii kulturowej) relacjom, jakie zachodziły między zjawiskami stanowiącymi o charakterze grupy gustowskiej a przeobrażeniami dokonującymi się równocześnie w obrębie kultury wielbarskiej⁷. Za pewien punkt zaczepienia mogłoby tutaj posłużyć pojęcie „wspólnoty komunikatywnej” przytaczane parokrotnie przez Henryka Machajewskiego⁸. O ile bowiem niemożliwe jest całkowite przełożenie elementów kultury archeologicznej na problematykę społeczną, o tyle przyjęcie tej koncepcji naświetla pewne motywy funkcjonowania ugrupowań zasiedlających bądź wizytujących nadodrzańską strefę kontaktową we wczesnym okresie wpływów rzymskich i u progu młodszego okresu wpływów rzymskich, na przykład kwestię pozostawiania przez nie w materialnej zależności od miejscowych „ośrodków bogactwa”⁹. Zagadnieniem wymagającym studiów jest również problem podłoża, na którym wykształcił się zespół zjawisk charakterystycznych dla strefy nadodrzańskiej, zwłaszcza kwestia znaczenia tradycji jastorfskiej¹⁰ dla procesów adaptacji i unifikacji kulturo-

---

⁵ J. Schuster, *Lübsow. Älterkaiserzeitliche Fürstengräber im nördlichen Mitteleuropa*, „Bonner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichtlichen Archäologie” 2010, Vol. 12, s. 336–337.

⁶ Ibidem, s. 337. Kluczowa zdaje się tutaj kwestia przemian dokonujących się na mapie politycznej w rejonie ujścia Odry u progu młodszego okresu wpływów rzymskich. Na terenie Pomorza Zachodniego traci wówczas na znaczeniu Lubieszewo, natomiast na pierwszy plan wysuwają się ośrodki takie jak Gronowo czy Nowy Łowicz, na terytorium położonym na zachód od linii Odry pustoszeje natomiast Rugia, zaś w siłę rosną ośrodki na wyspach Uznam i Wolin. Zob. H. Stange, *Ein fürstlich ausgestattetes frühkaiserzeitliches Körpergrab von Wilhelmshof, Kreis Wolgast, auf der Insel Usedom*, „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg Jahrbuch” 1987, s. 142.

⁷ Interesujące z tego punktu widzenia wydają się powiązania między kolejno upadającymi i powstającymi pomorskimi „centrami bogactwa” (Lubieszewem, Gronowem, Nowym Łowiczem).

⁸ H. Machajewski, *Południowo-zachodnia strefa Basenu Morza Bałtyckiego u schyłku starożytności*, [w:] *Archeologia o początkach Słowian*, red. P. Kaczanowski, M. Parczewski, Kraków 2005, s. 181.

⁹ J. Schuster, *Lübsow...*, op. cit., s. 336–337.

¹⁰ Kultura jastorfska – kultura archeologiczna istniejąca na omawianym terenie w młodszym okresie przedrzymskim, stanowiąca podglebie dla zjawisk kulturowych ukształtowanych na przełomie er.

wej, które zachodziły na tym obszarze w początkach I wieku po narodzinach Chrystusa¹¹.

Tymczasem ograniczenia w studiach polegających na konfrontacji ustaleń archeologów oraz filologów klasycznych i historiografów w głównej mierze stanowią konsekwencję rozbieżności, jakie zaistniały w odrębnych przekazach autorów antycznych, a poniekąd także narzuconych przez tradycję określonych sposobów interpretacji źródeł¹². Podejmowano je wszak wielokrotnie zarówno w świetle sugestii powstałych na gruncie kultury materialnej (co największe piętno odcisnęło na ustaleniach badaczy niemieckich u schyłku XIX wieku i w początkach następnego stulecia¹³), jak i niezależnie od ustaleń archeologów, z naciskiem na badania filologiczne, antropologiczne i literaturoznawcze¹⁴. Pewne jest jednak, że zachował się

¹¹ H. Machajewski, R. Kamiński, A. Uciechowska-Gawron, *Osada ludności grupy gustowskiej w Kamieniu Pomorskim (województwo zachodniopomorskie), stanowisko 32, [w:] XVI Sesja Pomorzoznawcza 1 „Od epoki kamienia do okresu wczesnośredniowiecznego”, Szczecin 22–24 listopada 2007 r., „Acta Archaeologica Pomoranica III”, red. A. Janowski et al., Szczecin 2009, s. 133. Pomocne może się okazać również opracowanie autorstwa B. Rogalskiego poświęcone sytuacji kulturowej na Pomorzu Zachodnim i Zaodrzańskim w młodszym okresie przedrzymskim, w którym dogłębnej charakterystyki doczekało się zagadnienie uwarunkowań geograficzno-przyrodniczych. Zob. B. Rogalski, *Przemiany kulturowe na Pomorzu Zachodnim i Przednim w młodszym okresie przedrzymskim (III–I w. p.n.e.)*, Szczecin 2010, s. 17–39.*

¹² J. Kmieciński, *Zagadnienie tzw. kultury gocko-gepidzkiej na Pomorzu Wschodnim w okresie wczesnorzymskim*, Łódź 1963, s. 44–45; J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., s. 26.

¹³ Drogi opisu kultury materialnej podlegały wówczas wytycznym wynikającym z przyjmowania określonego paradygmatu. Badania w duchu interpretacji etnicznej wiązały się z dostosowaniem do zastanych źródeł archeologicznych osobliwego aparatu pojęciowego, który bazował na pochodzących z literatury antycznej i odpowiednio przekształconych danych etnicznych (stąd też rejon położony u ujścia Odry ukazywano jako strefę ingerencji elementu „wschodniogermańskiego”, np. W.-D., Asmus, *Tonwaregruppen und Stammesgrenzen in Mecklenburg während der ersten beiden Jahrhunderte nach der Zeitwende*, Neumünster 1938; E. Blume, *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit*, Vol. 1, Würzburg 1912, s. 1–11; R. Much, *Der germanische Osten in der Heldensag*, „Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur” 1920, Vol. 57, s. 149; R. von Uslar, *Archäologische Fundgruppen und germanische Stammesgebiete vornehmlich aus der Zeit um Christi Geburt*, „Historisches Jahrbuch” 1952, 71. Jahrgang, s. 12–13).

¹⁴ J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., przyp. 2; H. Machajewski, *Główne kierunki badań nad społecznościami Pomorza Zachodniego z młodszego okresu przedrzymskiego, rzymskiego i wędrówek ludów*, [w:] *50 lat archeologii polskiej na Pomorzu Zachodnim*, red. E. Wilgocki et al., Szczecin 1996, s. 50; R. Wołagiewicz, *O dotychczasowych kierunkach badań archeologicznych na Pomorzu*, [w:] *Najnowsze kierunki badań najdawniejszych dziejów Pomorza*, red. W. Filipowiak, Szczecin 1995, s. 11.

zaledwie drobny fragment powstałej w dobie rzymskiej literatury etnograficznej oraz geograficznej, która opisywała ziemie położone u południowych wybrzeży Morza Bałtyckiego, i jako taki musi on wystarczyć do prowadzenia niniejszych rozważań.

Gdzie szukać siedzib starożytnych Rugiów?

Interesująca nas kwestia sprowadza się pozornie do zaledwie kilku poczynionych na marginesach wzmianek. Informacje mogące wskazywać na etniczną odrębność terytorium położonego u ujścia Odry pojawiają się w trzech dziełach antycznych: *De origine et situ Germanorum*, czyli słynnej *Germanii*¹⁵ Publiusza Korneliusza Tacyta, powstałej na przełomie I i II wieku n.e.¹⁶, następnie zaś *Geografii* Klaudiusza Ptolemeusza z II wieku n.e. oraz – z uwzględnieniem dalszych wydarzeń, mających miejsce w okresie wędrówek ludów – w tekście pt. *O pochodzeniu i czynach Gotów (Getica)* Jordanesa z 551 roku¹⁷. Pamiętać należy, że ten ostatni utwór stworzony został w oparciu o dzieło Kasjodora pt. *Historia Gothorum* (526–533), które czerpiąc z tradycji dziejowej ludu Gotów w postaci *prisca carmina*¹⁸, ukazywało losy ich wędrówki od momentu opuszczenia pierwotnych siedzib w Skandynawii aż po dotarcie nad Morze Czarne¹⁹. Tymczasem trzeba mieć tutaj na uwadze również

¹⁵ J. Kolendo, *Zróżnicowanie ludów Germanii w świetle analizy dzieła Tacyta*. „Prace Archeologiczne” 1976, z. 22, s. 40–41. Tekst *Germanii* powstał w dużej mierze w oparciu o treść dzieła *Bella Germaniae libri XX* autorstwa Pliniusza Starszego, które opisuje rzeczywistość lat pięćdziesiątych lub sześćdziesiątych I wieku n.e. z perspektywy nadreńskiej, albowiem Pliniusz opisywał tereny zamieszkiwane przez Germanów podczas pełnienia służby militarnej na granicy nad Renem. Niemniej jednak część danych, w tym te najbardziej nas interesujące, które odnoszą się do wschodniej części Swebii oraz rejonu Pomorza, musiała pochodzić z innych źródeł. Na marginesie, był to okres wzmożonej wymiany handlowej z Cesarstwem Rzymskim, co również mogło mieć przełożenie na ilość oraz jakość pozyskanych przez Tacyta informacji.

¹⁶ Po 103 roku, zob. R. Schuhmann, *Eine textkritische Anmerkung zu Tacitus, Germania c. 1,1 und ihre Bedeutung für die Datierung der Schrift*, „Glotta” 2004, Vol. 80, s. 251–261.

¹⁷ E. Zwolski, *Kasjodor i Jordanes. Historia Gocka czyli Scytyjska Europa*, Lublin 1984, s. 78.

¹⁸ *Prisca carmina* (łac.) – „dawne pieśni”, termin odnoszący się do tradycji historycznej ludu Gotów ujętej w postaci sag plemiennych opiewających losy wędrówki ze Skandynawii na stepy nadczarnomorskie (epos ludowy).

¹⁹ G. Schütte, *Ethnische prunkname*, „Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur” 1930, Vol. 67, s. 132; G. Labuda, *O wędrówce Gotów i Gepidów ze Skandynawii nad Morze Czarne*, [w:] *Liber Iosepho Kostrzewski octogenario a veneratoribus dicatus*, red. K. Jażdżewski, Wrocław 1968, s. 213–236; W. Goffart, *Jordanes's «Getica» and the Disputed Authenticity of Gothic Origins from Scandinavia*, „Speculum” 2005, Vol. 80, No. 2, s. 371; J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., s. 25, 29; idem, *Komentarz...*, op. cit., s. 172.

archeologiczną koncepcję związaną z migracją ludności kultury wielbariskiej – utożsamianej z historycznymi Gotami oraz podległymi im plemionami – na zachód, a więc i zagadnienie wpływu, jaki wywierała ona na kształtujące się oblicze grupy gustowskiej²⁰.

Z nutą zawodu przyznać trzeba, że w zachowanych do naszych czasów źródłach uwaga autorów antycznych koncentrowała się w głównej mierze na południowo-wschodniej części wybrzeża Bałtyku²¹. Większość informacji, jakie posiadamy na temat okresu wpływów rzymskich, pierwotnie pochodziła wszak ze źródeł zwiadowczych i kupieckich²²; wydaje się natomiast, że Odra nie miała pod tym względem znaczenia takiego jak Wisła²³. Zapiski na temat zachodniej części wybrzeża pozostają wobec tego nieco w cieniu przekazów dotyczących obfitującego w bursztyn Powiśla czy też Sambii²⁴. Być może nawet terytoria Pomorza Nadodrzańskiego oraz północno-wschodniej Meklemburgii pokrywały się częściowo z *secretiora Germaniae* według Tacyta, czyli dziedziną bliżej niezgłębioną, położoną na peryferiach znanego starożytnym świata²⁵.

Wedle przekazu Tacyta sąsiadujące z Gotonami (Gotami) szczepy Rugiów i Lemowiów zamieszkiwać miały południowe wybrzeża Bałtyku naprzeciw wysp zasiedlanych przez Swionów (Sujonów)²⁶:

²⁰ R. Wołągiewicz, *Kultura wielbarska – problemy interpretacji etnicznej*, [w:] *Problemy kultury wielbarskiej*, red. T. Malinowski, Słupsk 1981, s. 82; J. Schuster, *Wpływy wielbarskie na wschód od Odry*, [w:] *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk 2007, s. 433–451.

²¹ A. Kokowski, *Starożytna Polska. Od trzeciego stulecia przed narodzeniem Chrystusa do schyłku starożytności*, Warszawa 2005, s. 133–134, 142–146; H. Machajewski, *Wprowadzenie do problematyki kulturowej zabytków z okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy wędrówek ludów (I–V/VI wiek)*, [w:] *Zaginione – ocalone. Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich*, red. K. Kowalski D. Kozłowska-Skoczka, Szczecin 2010, s. 207–207. Zasadniczo najbardziej znanym przekazem rzymskim w kontekście wydarzeń mających miejsce na Pomorzu Zachodnim jest wzmianka o Katualdzie (Tacyt, *Annales*, II 61), wysoko urodzonym markomańskim władcy, który rzekomo miał się tutaj ukrywać aż do wybuchu wojen markomańskich (167–180 r. n.e.).

²² J. Kolendo, T. Płóciennik, op. cit., s. 15–18.

²³ L. Leciejewicz, *Człowiek a środowisko w środkowym i dolnym Nadodrzu w pradziejach i średniowieczu jako problem badawczy*, [w:] *Człowiek a środowisko w środkowym i dolnym Nadodrzu, Spotkania Bytomskie 2*, red. L. Leciejewicz, E. Gringmuth-Dallmer, Wrocław 1996, s. 11.

²⁴ J. Kolendo, *Duże bryły bursztynu w pradziejach i w antycznych cywilizacjach śródziemnomorskich*, „Prace Muzeum Ziemi” 2004, z. 47, s. 141–148.

²⁵ Idem, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., s. 26–27.

²⁶ Skonfrontowanie wzmianki Tacyta z zwartym w *Res Gestae Divi Augusti* (II 106) opisem ekspedycji morskiej, która w 5 roku AD dotarła do wybrzeży Jutlandii, pozwala

Za Lugiami żyją Gotonowie rządzeni przez królów, nieco surowiej niż inne ludy germańskie, wciąż jednak bez utraty wolności. Tuż obok, przy Oceanie, Rugiowie i Lemowio. Typowe dla wszystkich tych ludów są okrągłe tarcze, krótkie miecze i posłuszeństwo wobec królów. Dalej, na samym już Oceanie, plemiona Swionów (Sujonów), potężne – prócz mężów i oręża – dzięki swej flocie (*Germania*, 44)²⁷.

Charakterystyka poczyniona przez Tacyta uwzględnia elementy rzekomo dystynktywne. Miały do nich należeć ustrój oparty o rządy królów oraz odpowiedni rodzaj uzbrojenia: okrągłe tarcze i krótkie miecze. Z racji przestrzegania przez ludność grupy gustowskiej (a także kultury wielbarskiej) reguły związanej z niewyposażaniem grobów w broń nie jesteśmy w stanie skonfrontować tej informacji z danymi archeologicznymi; tymczasem już adnotacja na temat władzy królewskiej stwarza pewien przyczynek do rozważań w kontekście charakteru pochówków²⁸. Trudno natomiast jednoznacznie wywnioskować z tekstu, czyje siedziby – Rugiów czy Lemowiów – wysunięte były najbardziej na zachód i gdzie dokładnie znajdowały się granice zajmowanych przez nich ziem²⁹. Lokalizacja Rugiów jest zatem w dużej mierze uzależniona od interpretacji innych, powstałych w późniejszych wiekach przekazów.

Z pewnym prawdopodobieństwem utożsamiać można z Rugiami nieznaną skądinąd lud Rutiklejów (Ρουτίκλειοι), który aleksandryjski geograf Klaudiusz Ptolemeusz sytuuje na wybrzeżu między rzekami *Svebos* (Συήβος) i *Vistula* (Ούιστούλα) (*Geografia*, II, 13, 14)³⁰. Wysunięto nawet propozy-

---

utożsamiać plemię Sujonów z mieszkańcami wysp duńskich. Zob. A. Kokowski, op. cit., s. 137–138.

²⁷ J. Kolendo, *Komentarz...*, op. cit., s. 169–175. Tłum. T. Płóciennik. Oryginalny tekst: „Trans Lugios Gothones regnantur, paulo iam addictus quam ceterae Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. protinus deinde ab Oceano Rugii et Lemovii; omniumque harum gentium insigne rotunda scuta, breves gladii et erga reges obsequium. Suionum hinc civitates, ipso in Oceano, praeter viros armaque classibus valent”.

²⁸ J. Kolendo, *Komentarz...*, op. cit., s. 172; R. Wołągiewicz, *Grupy kulturowe...*, op. cit., s. 205; J. Schuster, *Lübsow...*, op. cit., s. 333–336.

²⁹ J. Kolendo, *Komentarz...*, op. cit., s. 171–172.

³⁰ J. Strzelczyk, hasła: „Rugiowie”, „Rugiland”, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 4, red. G. Labuda, Z. Stieber, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 572; J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., s. 26–27, przyp. 61, 66, 68; idem, *Komentarz...*, op. cit., s. 172. Zdaniem J. Kolendy błędna jest identyfikacja Odry z rzeką *Viadus*, wynikająca rzekomo z tradycji humanistycznej, dość bezrefleksyjnej w zakresie konfrontowania dzieł autorów starożytnych z rzeczywistą geografiją. Tylko rzeka *Svebos* może w opinii badacza odzwierciedlać lokalizację i znaczenie Odry w wyobrażeniach Rzymian; na potwierdzenie przywołuje on zresztą termin *Svebos potamos* – Rzeka Swebska, którym miano określać wschodnią rubież Germanii, jak również fakt lokalizowania przez Ptolemeusza siedzib Semnonów między rzeką *Albis* (Łabą) a *Svebos* (Odrą).

cję odczytania tegoż etnonimu jako 'Ρουθίγκλειοι³¹, co korespondować miało zapewne z wymienianą przez Ptolemeusza miejscowością Rugion – 'Ρουθίων (*Geografia*, II, 27)³². Niewykluczone ponadto, że pod nazwą tą kryli się nie sami Rugiowie, lecz połączone ze sobą szczepy Rugiów i Lemowiów, co zresztą zdaje się sugerować Jerzy Strzelczyk³³. Inną możliwość stanowi bądź zdrobnienie nazwy ludu, podwójne określenie (*Rugioi Kleyioi*), bądź też zepsucie sformułowania *Rugii et Lemovii* ukutego wcześniej przez Tacyta³⁴.

Tymczasem nie wolno zapominać, że Ptolemeuszowy opis *Germania Magna* wzbogacony został nie tylko o katalog ludów nadmorskich, ale również katalog rzek wraz ze współrzednymi geograficznymi obszarów ich ujścia³⁵. „Za Saksonami, od rzeki Chalusos (Chalastos) aż po rzekę Svebos, [mieszka] Farodinowie. Następnie Sidenowie (Ejlinowie), aż do rzeki Viaduas (Vaduas), za nimi Rutiklejowie, aż po rzekę Vistulas (Viostulas)”³⁶ (*Geografia*, II, 13, 14). Trzy rzeki, które wpadać mają do Bałtyku na odcinku między Półwyspem Jutlandzkim a Wisłą (*Vistulas*), Jerzy Kolendo identyfikuje kolejno z Warnową (*Chalusos*), Odrą (*Svebos*) oraz jedną z pomniejszych rzek Pomorza Zachodniego lub Środkowego, np. Regą bądź Parsętą (*Viaduas*)³⁷. Za potwierdzenie mają tutaj służyć informacje na temat odległości pomiędzy ujściami owych rzek zawarte w treści dzieła autorstwa Markianosa z Heraklei Pontyjskiej (II 35), które sporządzone zostało w oparciu o tekst i oryginalne mapy Ptolemeusza³⁸. W obliczu takiej interpretacji Rutiklejowie są zaledwie jednym z trzech ludów – obok Faradenów oraz Sidinów –

---

³¹ Argumentem ma być tutaj stwarzające ryzyko pomyłki podobieństwo greckich liter Γ i Τ.

³² J. Kolendo, *Komentarz...*, op. cit., s. 172; J. Strzelczyk, op. cit., s. 572.

³³ Ibidem.

³⁴ J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., s. 28.

³⁵ Ibidem, s. 26–27.

³⁶ Tłum. T. Płóciennik na podstawie tekstu wg wydania: Ptolemaios, *Handbuch der Geographie: griechisch-deutsch*, I, Hrsg. A. Stückelberger et al., Basel 2006, s. 220–236, 298–306. J. Kolendo dokonuje rekonstrukcji mapy Ptolemeusza, z której rzekomo wynikać ma następująca kolejność rzek i ludów: *Chalusos* – *Farodinowie* – *Svebos* – *Sidenowie* – *Viaduos* – *Rutiklejowie* – *Vistula*, przy czym siedziby Rutiklejów miałyby rozciągać się już od rzeki Svebos, a zatem, poniekąd zgodnie z określeniem Ptolemeusza, ponad Sidinami. Zachodzi jednak pewna nieścisłość związana z kolejnością, w jakiej geograf wymienia siedziby poszczególnych ludów. Fakt, że linia wybrzeża Pomorza Zachodniego nie pokrywa się z 56. równoleżnikiem i jest odchylona ku północnemu wschodowi, mógł wpłynąć na przyjęcie przezeń określonego schematu opisu wzdłuż osi północ-południe. Zob. J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., s. 28.

³⁷ Ibidem, s. 27.

³⁸ J. Kolendo, T. Płóciennik, op. cit., s. 254–256.

które zamieszkiwać miały obszar pokrywający się z punktu widzenia archeologii z terytorium grupy gustowskiej. Faradenowie (Faradinowie), wedle opisu Ptolemeusza sąsiadujący od zachodu z Teutonami i Awerpami, musieli być zatem jednym z ludów zamieszkującym północno-wschodnie wybrzeża Meklemburgii³⁹. Nieco większy problem związany jest z lokalizacją Sidinów, aczkolwiek Kolendo opowiada się raczej za ich umiejscowieniem w rejonie ujścia Odry bądź też na wyspach Uznam i Wolin⁴⁰.

Rugiowie a „kwestia Gocka”

Zdaniem części historiografów i innych badaczy na omawiane zagadnienie pewne światło rzucić może świadectwo Jordanesa dotyczące pojawienia się na Pomorzu Gotów (Gytonów), a nieco później Gepidów, który przybili do brzegu „na w sumie trzech okrętach” (*Getica*, 95)⁴¹. Jak bowiem utrzymuje Strzelczyk, to właśnie od identyfikacji obu tych ludów, a także wskazania miejsca bądź miejsc, do których dotarli, uzależniona jest jasna odpowiedź na pytanie o położenie siedzib Rugiów⁴². Wedle dosłownego stwierdzenia Jordanesa Goci (Gytoni) przybyć mieli wpierw na ziemię zwaną Gothiskandią (utożsamianą przez Edwarda Zwolskiego z „gockim wybrzeżem” – Gotlandią), skąd następnie: „[...] posunęli się dalej podchodząc z obozem pod siedziby Ulmerugów, które wtedy leżały na pobrzeżu Oceanu. W bitwie pokonali Ulmerugów i wypędzili z rodzimych siedzib” (*Getica*, 26)⁴³.

Z przytoczonego ustępu wynika, jakoby ziemie leżące bezpośrednio nad Bałtykiem zamieszkiwane były wówczas przez Ulmerugiów (tzn. Rugiów Wyspowych), którzy po przegranej walce ustąpili miejsca przybyszom⁴⁴. Lokalizację siedzib Ulmerugiów w rejonie ujścia Odry, w tym także na wyspach południowobałtyckich, upatrywali między innymi niemiecki badacz Johann Kaspar Zeuss oraz Gerard Labuda⁴⁵. Odpowiadało to poglądom wy-

³⁹ Ibidem, s. 256.

⁴⁰ J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., s. 28.

⁴¹ J. Strzelczyk, op. cit., s. 572; R. Wołągiewicz, *Związki Pomorza ze strefami zachodniobałtycką i nadczarnomorską w okresie rzymskim w świetle przemian w kulturze wielbarskiej*, [w:] *Najnowsze kierunki badań najdawniejszych dziejów Pomorza*, red. W. Filipowiak, Szczecin 1985, s. 125. L. Schmidt – według informacji podanych przez J. Strzelczyka – miał wiązać z plemieniem Rugiów grzebalny obrządek pogrzebowy.

⁴² J. Strzelczyk, op. cit., s. 572.

⁴³ Tłum. E. Zwolski.

⁴⁴ G. Labuda, op. cit., s. 213–236; E. Zwolski, op. cit., s. 52.

⁴⁵ K. Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, München 1837, s. 153; G. Labuda, op. cit., s. 226; Wołągiewicz, *Kultury oksywska i wielbarska...*, op. cit., s. 151.

rażanym choćby przez Krzysztofa Tymienieckiego, dotyczącym przebiegu szlaku wędrówki Gotów, którzy – w odróżnieniu od „łądujących” u ujścia Wisły Gepidów – pojawić się mieli właśnie na terytorium nadodrzańskim, gdzie zetknęli się z rdzenną ludnością⁴⁶. Również archeolog Ryszard Wołągiewicz, jeden z głównych badaczy okresu wpływów rzymskich, przychylił się do koncepcji traktującej o dotarciu Gotów – rzeczonyj *pierwszej łodzi* – poza rejon dolnej Wisły w czasach Katualdy i Marboda, co jednak nie musiało oznaczać bezwzględnie Pomorza Zachodniego⁴⁷. Nie da się ukryć, że poglądy części badaczy cechowała w tej kwestii pewna niekonsekwencja (Ludwig Schmidt)⁴⁸, co wpływa dość niekorzystnie na próbę uporządkowania czynionych na przestrzeni lat ustaleń⁴⁹.

Niemniej jednak, jak sugeruje Jerzy Kolendo, do starcia Gotów z Ulmerugami wcale nie musiało dojść bezpośrednio po zjawieniu się tych pierwszych⁵⁰. Utrzymana w duchu eposu oraz obarczona dziejową mitologią treść *Getici* zarzucać mogła bowiem kategorie czasu i przestrzeni do tego stopnia, że trwający najpewniej dłuższą chwilę cykl zjawisk zobrazowany został jako jednorazowy, dramatyczny epizod⁵¹. Stąd też nie jesteśmy w stanie dokładnie określić ani czasu, ani tym bardziej miejsca, w którym doszło do starcia. Otrzymujemy za to wyłącznie informacje na temat sąsiedztwa Gotów i (Ulme-)Rugiów oraz tego, że relacje łączące oba plemiona miały charakter konfliktowy. W obliczu takiej konstatacji ustalenia historiografów zepchnięte zostają niejako na margines, gdyż tracą stabilne podstawy do wnioskowania.

Szczegółnej uwagi wymaga hipoteza wysunięta w latach osiemdziesiątych XX wieku przez Ryszarda Wołągiewicza, aczkolwiek przeczy ona nieco późniejszej (1995) sugestii odnośnie do „ładowania” Gotów poza obszarem

---

⁴⁶ J. Strzelczyk, op. cit., s. 572; K. Tymieniecki, *Pomorze bałtyckie w starożytności*, „Zapiski Historyczne” 1956, z. 22, s. 7–65; R. Wołągiewicz, *Kultury oksywska i wielbarska...*, op. cit., s. 151. Jak odnotowuje R. Wołągiewicz, do koncepcji mówiącej o wspólnym szlaku wędrówki Gotów i Gepidów, biegnącym przez obszar ujściowy Wisły, przychylił się m.in. H. Łowmiański, *Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n.e.*, t. 1, Warszawa 1963, s. 212–215.

⁴⁷ R. Wołągiewicz, *Związki Pomorza...*, op. cit., s. 125.

⁴⁸ L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung. Teil: Die Ostgermanen*, München 1941.

⁴⁹ J. Strzelczyk, op. cit., s. 572; J. Kmiecinski, op. cit., s. 43–69.

⁵⁰ J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., s. 29.

⁵¹ Idem, *Mity etnogenetyczne w starożytności a kształtowanie się pojęć autochtonizmu i allochtonizmu*, [w:] *Wędrówka i etnogeneza w starożytności i średniowieczu*, red. M. Salomon, J. Strzelczyk, Kraków 2004, s. 25–27.

ujściowym Wisły. Badacz ten – w oparciu o hipotezę autorstwa Dietricha Bohnsacka – sugerował, jakoby plemię Rugiów można było z pewnym powodzeniem wiązać nie tyleż z grupą gustowską, ile z pewnym elementem etnicznym kultury jastorfskiej, i jakoby zależność ta poświadczała niejednorodność podziałów plemiennych w strefie wybrzeża⁵². W świetle źródeł archeologicznych grupy ludności niosącej wzorce jastorfskie miały się pojawić w rejonie dorzecza Parsęty, dokąd przywędrowały ze swoich wcześniejszych siedzib ulokowanych w obszarze ujściowym Odry (tzw. grupa przybrzeżna kultury jastorfskiej w okresie przedrzymskim), w tym na wyspach Rugii, Uznamiu oraz Wolinie⁵³. Tymczasem ze źródeł pisanych wynioskować można istnienie plemienia Rugiów (Tacyt) oraz Rugiów Wyspowych (Jordanes). Egzegeza proponowana przez Wołągiewicza – uwzględniająca przesunięcia ludnościowe zachodzące w ostatnich wiekach przed narodzinami Chrystusa na osi wschód-zachód przez Odrę – zdaje się uzmysławiać, iż możliwa była lokalizacja Ulmerugiów (Rugiów Wyspowych) zdecydowanie dalej na wschód, i to w strefie łąd stałego, być może na Pomorzu Środkowym. Dopiero wówczas dojsć mogło do rzekomego „zepchnięcia” Ulmerugiów z powrotem na zachód, przy czym określenie ich pomorskich siedzib mianem „pierwotnych” – w myśl filologicznych dociekań Jerzego Kolendy – stanowiło już zabieg *stricte* literacki, podkreślający potęgę i zakres władzy Gotów. Zgadzałoby się to jednak z najbardziej znaną interpretacją, postulującą możliwość przybycia Gepidów nad Wisłę szlakiem wyznaczonym przez Gotów, za czym optował już Henryk Łowmiański⁵⁴.

O wyspie Rugii słów kilka

Niejako osobną kwestią pozostaje problematyka relacji między etnonimem „Rugiowie” a pochodzeniem nazwy wyspy Rugia. Gocka nazwa „Ulmerugiowie” (*Hulmarugeis*⁵⁵) wyraźnie wskazuje na związki rzeczonych Rugiów

---

⁵² D. Bohnsack, *Die Burgunden in Ostdeutschland und Polen während des letzten Jahrhunderts v. Chr.*, Leipzig 1938; R. Wołągiewicz, *Kultury oksywska i wielbarska...*, op. cit., s. 154; G. Domański, R. Wołągiewicz, *Kultura jastorfska*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 5, red. J. Wielowiejski, Warszawa 1981, s. 195.

⁵³ Należy brać pod uwagę zwłaszcza zjawisko rozrzedzenia sieci osadniczej na Rugii oraz wybrzeżu zaodrzańskim w środkowej fazie młodszego okresu przedrzymskiego, co miało mieć związek z odpływem części ludności nad Regę i Parsętę, gdzie zetknęła się ona najpewniej z kulturą oksywską (zob. ibidem, s. 194).

⁵⁴ H. Łowmiański, op. cit., s. 212–215.

⁵⁵ L. Leciejewicz, B. Zientara, hasło: „Rugia”, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, op. cit., s. 565; J. Strzelczyk, op. cit., s. 571–572; J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit.,

ze strefą wysp. Już na początku lat siedemdziesiątych XX wieku znaczna część historiografów konsekwentnie utrzymywała pogląd o przypadkowej koincydencji bądź też transpozycji słów⁵⁶. Zagadnienie to podawali w wątpliwość także badacze kultury materialnej, postulując istnienie wyraźnej luki między osadnictwem germańskim a słowiańskim⁵⁷.

Tymczasem niespełna dwie dekady później interpretacje poczynione w oparciu o analizy pyłkowe dla okresu wędrówek ludów miały rzekomo wykazać pozorność wspomnianej luki osadniczej. Joachim Hermann – badacz specjalizujący się w archeologii okresu wczesnośredniowiecznego na omawianym terytorium – sformułował kontrowersyjną skądinąd tezę, mówiącą, że w VI wieku mogło dojść do powrotnej wędrówki części ludności pochodzenia rugijskiego, poniekąd analogicznej do opisanego przez Prokopiusza z Cezarei w *Historii wojen* (512 rok)⁵⁸ przemarszu Herulów (VI 15), którzy kierowali się wówczas na powrót do swych siedzib w Skandynawii⁵⁹. Poglądy te ostatecznie podważył niemiecki archeolog Achim Leube, zarzucając Hermannowi niedostateczną argumentację i postulując konieczność rewizji badań nad osadnictwem⁶⁰. Na chwilę obecną można zatem przyjąć, że nie ma bezdyskusyjnych podstaw do sądzenia na temat takiej zależności. Co jednak ciekawe, Jerzy Kolendo zdaje się przychylić do hipotezy mówią-

---

przyp. 20. Historiografia nie pokusiła się dotychczas o interpretację ustępu 24. *Getici*, w którym mowa o *Etelrugach* (tzn. „Rdzennych Rugach” w tłumaczeniu E. Zwolskiego), którzy wraz z mnóstwem innych plemion mieli zamieszkiwać Skandię (Skanię). Faktem jest, że J. Strzelczyk pod hasłem w *Słowniku starożytności słowiańskich* umieszcza informację, jakoby Rugiowie byli jednym z ludów wschodniogermańskich wywodzących się z obszaru południowej Norwegii. Tymczasem J. Kolendo wyraźnie stroni od konieczności ustosunkowywania się do takiej interpretacji. Na pewno dość śmiała, aczkolwiek atrakcyjną hipotezą byłaby w obliczu tych ustaleń koncepcja tzw. fali postępu w procesie migracji ugrupowań plemiennych zamieszkujących południową Skandynawię, która ujęta w pewien ciąg uwzględni m.in. Rugiów, Herulów, Gotów, Gepidów etc., niemniej jednak dywagacje tego rodzaju wymagają pewnych podstaw i niezbitych argumentów, a tych zwyczajnie brak.

⁵⁶ L. Leciejewicz, B. Zientara, op. cit., s. 564–571.

⁵⁷ E. Lange, S. Jeschke, H. D. Knapp, *Ralswiek und Rügen, [w:] Landschaftsentwicklung und Siedlungsgeschichte der Ostseeinsel. Teil 1. Die Landschaftsgeschichte der Insel Rügen seit dem Spätglazial, Schriften für Ur- und Frühgeschichte*, Vol. 38, Berlin 1986, s. 116.

⁵⁸ Prokopiusz z Cezarei, *Historia wojen*, t. I i II, tłum. i opr. D. Brodka, Kraków 2013–2015.

⁵⁹ J. Hermann, *Ralswiek und Rügen, [w:] Landschaftsentwicklung...*, op. cit., s. 7.

⁶⁰ A. Leube, *Die Insel Rügen während der römischen Kaiser- und Völkerwanderungszeit, [w:] Chronos. Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südeuropa. Internationale Archäologie. Studia Honoraria 1*, Hrsg. C. Becker et al., Berlin 1997, s. 765–766.

cej o kontynuacji germańskiej nazwy wyspy, która miała zostać w nieznanym nam sposób zapożyczona przez ludność pochodzenia słowiańskiego⁶¹. Zdaniem badacza związek między plemieniem Rugiów a Rugią jest prawdopodobny, co nie wyklucza możliwości zajmowania przez nie (obok wybrzeża łądu stałego, co sugerują wyraźnie świadectwa pisane i archeologiczne) także wysp Uznam i Wolin⁶². Z zachowanych tekstów wynika przecież, że ludność ta odegrała stosunkowo ważką rolę w dziejach starożytnej Europy⁶³. Można by zatem przypuszczać, że już w I i II wieku po Chrystusie, a więc w początkach swego bytowania u południowych wybrzeży Bałtyku, Rugiowie nie tylko zajmowali znaczne połacie wybrzeża, ale też posiadali zbiór cech wyraźnie odrębnych i stanowiących o integralności ich kultury⁶⁴.

Podsumowanie

Obraz, jaki wyłania się ze źródeł antycznych, choć spłaszczony i fragmentaryczny, ilustruje bardzo złożone stosunki międzyplemienne oraz silne zróżnicowanie etniczne u południowo-zachodnich wybrzeży Morza Bałtyckiego. W pewnym stopniu koresponduje to z ustaleniami dokonanymi na gruncie archeologii, albowiem złożoność i heterogeniczność tutejszej kultury, a także znaczna dynamika przemian związanych z osadnictwem przekładają się na polietniczny charakter ludności⁶⁵. Najwyraźniej nie bez powodu w jednym szeregu wymienieni zostają przez Tacyta *Rugii et Lemovii*, nie bez przyczyny również Ptolemeusz w sposób możliwie precyzyjny stara się odzwier-

---

⁶¹ J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., s. 29.

⁶² Stwierdzenie to pozostaje w pewnej sprzeczności z wcześniejszą hipotezą J. Kolendy, odnoszącą się do lokalizacji siedzib Sidinów, niemniej jednak należy mieć na uwadze problematyczność opisu Ptolemeusza, z którego nie wynika jasno sposób rozmieszczenia poszczególnych plemion.

⁶³ J. Strzelczyk, op. cit., s. 571–572; J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., s. 29. Rugiowie niejednokrotnie pojawiają się na kartach historii związanej z okresem wędrowek ludów. Wraz z Hunami zaatakują Rzym – słynny opis bitwy nad rzeką Nedao w roku 454: „Cóż za widowisko! Gota potrząsa włóczyniami, Gepida szaleje z mieczem w dłoni, Rug łamie oszczepy w swojej ranie” (*Getica*, 261, tłum. E. Zwolski) – następnie utworzą własne państwo nad środkowym Dunajem (Rugiland), a po jego upadku z rąk Odoakra (487–488) osiadą w Italii.

⁶⁴ Ważnym elementem jest tożsamość kulturowa Rugiów, która przez wiele stuleci określała niekiedy rygorystyczne reguły postępowania, na przykład zakaz zawierania małżeństw z osobami innego pochodzenia niż rugijskie przestrzegany jeszcze w okresie wędrowek ludów, kiedy Rugiowie osiedlili się na terenie Italii. Por. J. Kolendo, *Plemiona Pomorza...*, op. cit., s. 29.

⁶⁵ Ibidem, s. 33.

ciędlić lokalizację poszczególnych nadmorskich plemion⁶⁶. Obydwa przekazy traktować trzeba jednak w dużej mierze jako pewną wizję świata, która wynikała z perspektywy ukształtowanej na drodze hegemonii kultury i cywilizacji antycznej. Także świadectwo Jordanesa – z uwagi na cechy gatunkowe *Getici*, zwłaszcza zaś hiperboliczność opisu minionej rzeczywistości – ilustruje wyłącznie jednostronną, głęboko zmitologizowaną wersję wydarzeń⁶⁷. Z drugiej zaś strony archeologia dostarcza nam licznych źródeł dotyczących tego mikroregionu, które – przynajmniej w okresie wpływów rzymskich, bo o nim mowa – nie dają się jednoznacznie sklasyfikować. Uwaga o heterogeniczności kultury materialnej dotyczy zarówno rejonu ujścia Odry i terytoriów położonych w jej dolnym biegu (grupy gustowska i lubuska), jak również środkowego dorzecza (gdzie Grzegorz Domański zarysował granice tzw. kultury luboszyckiej)⁶⁸.

Tymczasem nie chodzi tutaj ani o to, by zupełnie bagatelizować źródła pisane, ani tym bardziej o to – jak trafnie ujął tę kwestię Kolendo – by nadawać etniczne etykiety formacjom archeologicznym. Po pierwsze, w świetle przekazów antycznych informacje na temat kultury materialnej wiązanej z grupą gustowską nie przekładają się na oblicze jednego konkretnego ludu, wydaje się bowiem, że całość interesującego nas ugrupowania obejmowała swoim zasięgiem kilka opisanych przez autorów szczepów bądź enklaw (być może właśnie Rugiów, Faradinów i Sidinów), co do których nie wiemy do końca, czym i jak bardzo się od siebie różniły. Po drugie zaś, nie tyle sztywne ramy podziałów międzyplemiennych, ile pewne konteksty, uchwytne na drodze deszyfracji tak skąpych i lapidarnych wzmianek, mogą być pomocne w określaniu charakteru zjawisk, które miały miejsce w strefach pogranicznych i kontaktowych.

Przy znajomości tła kulturowego oraz pełnej świadomości ograniczeń, które towarzyszą procesowi interpretacji źródeł pisanych, jesteśmy w stanie wyłuskać z tych mitycznych poniekąd opisów kilka tropów i wskazówek. Dadzą nam one znacznie więcej niż najbardziej prawomocny dokument, stanowiąc cenne narzędzie opisu⁶⁹.

---

⁶⁶ W. Jens, *Libertas bei Tacitus*, "Hermes" 1956, Vol. 84, s. 350.

⁶⁷ J. Kolendo, *Mity etnogenetyczne...*, op. cit., s. 25–27.

⁶⁸ G. Domański, *Zagadnienie podziałów kulturowych we wczesnym okresie wpływów rzymskich w dolnym dorzeczu Odry / Die Frage Kulturaufteilungen in der frühen römischen Kaiserzeit im unteren Oderraum*, [w:] *II polsko-niemieckie spotkania archeologiczne / II Deutch-Polnisches archäologischen Treffen. Odra – przeszkoła czy pomost w ekspansji kulturowej? / Oder – Hinderniss oder Brücke für die Kulturexpansion?*, Dychów 28 kwietnia – 1 maja 2004 r., Zielona Góra 2004, s. 173–174.

⁶⁹ J. Kolendo, *Zróznicowanie ludów Germanii...*, op. cit., s. 40.

ANCIENT RUGIANS IN THE LIGHT OF ANCIENT WRITTEN SOURCES AND SOURCE LITERATURE – CONTRIBUTION TO A DISCUSSION ON ARCHAEOLOGICAL RECORDS

ABSTRACT

The article is an attempt to show main limitations, which become during the process of interpretation of archaeological records associated with so-called the Gustow group (named after the cemetery in Gustow on the Rügen island) in the light of Roman written sources about the ancient Rugians and other tribes, which have settled in the south-western part of the Baltic coast. The Gustow group is an archaeological phenomenon, defined as a cultural group which has been shaped in the early Roman Period (I–II centuries AD) in the Lower Oder region and on near-by islands with a crucial role of the Rügen, where a numerous material traces of settlement is recorded. Ethnic diversity of this part of the *Barbaricum*, which is emerged from the ancient sources (although all former and current attempts to interpret them) is fragmentary and deformed in the result of different factors, including the specific nature of the historical source.

KEYWORDS

Rugians, Roman Period, the Gustow group, *Barbaricum*, ancient sources

BIBLIOGRAFIA

1. Asmus W.-D., *Tonwaregruppen und Stammesgrenzen in Mecklemburg während der ersten beiden Jahrhunderte nach der Zeitwende*, Neumünster 1938.
2. Blume E., *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit*, Vol. 1, Würzburg 1912.
3. Domański G., Wołagiewicz R., *Kultura jastorfska*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 5, red. J. Wielowiejski, Warszawa 1981.
4. Domański G., *Zagadnienie podziałów kulturowych we wczesnym okresie wpływów rzymskich w dolnym dorzeczu Odry / Die Frage Kulturaufteilungen in der frühen römischen Kaiserzeit im unteren Oderraum*, [w:] *II polsko-niemieckie spotkania archeologiczne / II Deutch-Polnisches archäologischen Treffen. Odra – przeszkoda czy pomost w ekspansji kulturowej? / Oder – Hinderniss oder Brücke für die Kulturexpansion?*, Dychów 28 kwietnia – 1 maja 2004 r., Zielona Góra 2004.
5. Goffart W., *Jordanes's «Getica» and the Disputed Authenticity of Gothic Origins from Scandinavia*, "Speculum" 2005, Vol. 80, No. 2.
6. Herfert P., Leube A., *Der Bestattungsplatz von Gustow, Kreis Rügen*, "Bodendenkmalpflege in Mecklemburg", 1967.
7. Hermann J., *Ralswiek und Rügen*, [w:] *Landschaftentwicklung und Siedlungsgeschichte der Ostseeinsel. Teil 1. Die Landschaftsgeschichte der Insel Rügen seit dem Spätglazial*, Schriften für Ur- und Frühgeschichte, Vol. 38, Berlin 1986.
8. Jens W., *Libertas bei Tacitus*, "Hermes" 1956, Vol. 84.
9. Kmiecinski J., *Zagadnienie tzw. kultury gocko-gepidzkiej na Pomorzu Wschodnim w okresie wczesnorzymskim*, Łódź 1963.
10. Kokowski A., *Starożytna Polska. Od trzeciego stulecia przed narodzeniem Chrystusa do schyłku starożytności*, Warszawa 2005.

11. Kolendo J., *Duże bryły bursztynu w pradziejach i w antycznych cywilizacjach śródziemnomorskich*, „Prace Muzeum Ziemi” 2004, z. 47.
12. Kolendo J., *Komentarz do tekstu «Germanii» Tacyta*, [w:] Publiusz Korneliusz Tacyt, *Germania*, tłum. T. Płóciennik, wstęp i komentarz J. Kolendo, Poznań 2015.
13. Kolendo J., *Mity etnogenetyczne w starożytności a kształtowanie się pojęć autochtonizmu i allochtonizmu*, [w:] *Wędrowniacy i etnogeneza w starożytności i średniowieczu*, red. M. Salomon, J. Strzelczyk, Kraków 2004.
14. Kolendo J., *Plemiona Pomorza w starożytności*, [w:] *Goci i ich sąsiedzi na Pomorzu*, red. W. Nowakowski et al., Koszalin 2006.
15. Kolendo J., Płóciennik M., *Vistula amne discerta. Greckie i łacińskie źródła do najdawniejszych dziejów ziem Polski*, Warszawa 2015.
16. Kolendo J., *Zróżnicowanie ludów Germanii w świetle analizy dzieła Tacyta*, „Prace Archeologiczne” 1976, z. 22.
17. Labuda G., *O wędrówce Gotów i Gepidów ze Skandynawii nad Morze Czarne*, [w:] *Liber Iosepho Kostrzewski octogenario a veneratoribus dicatus*, red. K. Jażdżewski, Wrocław 1968.
18. Lange E., Jeschke S., Knapp H. D., *Ralswiek und Rügen*, [w:] *Landschaftsentwicklung und Siedlungsgeschichte der Ostseeinsel. Teil 1. Die Landschaftsgeschichte der Insel Rügen seit dem Spätglazial*, *Schriften für Ur- und Frühgeschichte*, Vol. 38, Berlin 1986.
19. Leciejewicz L., *Człowiek a środowisko w środkowym i dolnym Nadodrzu w pradziejach i średniowieczu jako problem badawczy*, [w:] *Człowiek a środowisko w środkowym i dolnym Nadodrzu, Spotkania Bytomskie 2*, red. L. Leciejewicz, E. Gringmuth-Dallmer, Wrocław 1996.
20. Leciejewicz L., Zientara B., hasło: „Rugia”, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 4, red. G. Labuda, Z. Stieber, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977.
21. Leube A., *Die «Gustower Gruppe» der frühen römischen Kaiserzeit. Forschungsgeschichte und Forschungsstand*, [w:] *Nadodrże w starożytności. Konferencja Grabice, 23–30 czerwca 2004 roku*, red. G. Domański, Zielona Góra 2010.
22. Leube A., *Die Insel Rügen während der römischen Kaiser- und Völkerwanderungszeit*, [w:] *Chronos. Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südeuropa. Internationale Archäologie. Studia Honoraria 1*, Hrsg. C. Becker et al., Berlin 1997.
23. Łowmiański H., *Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n.e.*, t. 1, Warszawa 1963.
24. Machajewski H., *Główne kierunki badań nad społecznościami Pomorza Zachodniego z młodszego okresu przedrzymskiego, rzymskiego i wędrówek ludów*, [w:] *50 lat archeologii polskiej na Pomorzu Zachodnim*, red. E. Wilgocki et al., Szczecin 1996.
25. Machajewski H., Kamiński R., Uciechowska-Gawron A., *Osada ludności grupy gustowskiej w Kamieniu Pomorskim (województwo zachodniopomorskie), stanowisko 32*, [w:] *XVI Sesja Pomorzoznawcza 1 „Od epoki kamienia do okresu wczesnośredniowiecznego”*, Szczecin 22–24 listopada 2007 r., „Acta Archaeologica Pomoranica III”, red. A. Janowski et al., Szczecin 2009.
26. Machajewski H., *Południowo-zachodnia strefa Basenu Morza Bałtyckiego u schyłku starożytności*, [w:] *Archeologia o początkach Słowian*, red. P. Kaczanowski, M. Parczewski, Kraków 2005.
27. Machajewski H., *Wprowadzenie do problematyki kulturowej zabytków z okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy wędrówek ludów (I–V/VI wiek)*, [w:] *Zaginione – ocalo-*

- ne. *Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich*, red. K. Kowalski D. Kozłowska-Skoczka, Szczecin 2010.
28. Machajewski H., *Zur Erforschung von kulturellem und siedlungsgeschichtlichen Wandel In Westpommern vom 1. Jh v.u. Z. bis zum 5./6. Jh. u.Z.*, "Etnographisch-Archäologische Zeitschrift" 1999, Bd. 40.
29. Much R., *Der germanische Osten in der Heldensag*, "Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur" 1920, Vol. 57.
30. Rogalski B., *Przemiany kulturowe na Pomorzu Zachodnim i Przednim w młodszym okresie przedrzymskim (III-I w. p.n.e.)*, Szczecin 2010.
31. Schmidt L., *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung. Teil: Die Ostgermanen*, München 1941.
32. Schuster J., *Lübsow. Älterkaiserzeitliche Fürstengräber im nördlichen Mitteleuropa*, "Bonner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichtlichen Archäologie" 2010, Vol. 12.
33. Schuster J., *Wpływy wielbarskie na wschód od Odry*, [w:] *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk 2007.
34. Strzelczyk J., hasła: „Rugowie”, „Rugiland”, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 4, red. G. Labuda, Z. Stieber, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977.
35. von Uslar R., *Archäologische Fundgruppen und germanische Stammesgebiete vornehmlich aus der Zeit um Christi Geburt*, "Historisches Jahrbuch" 1952, 71. Jahrgang.
36. Wołągiewicz R., *Związki Pomorza ze strefami zachodniobałtycką i nadczarnomorską w okresie rzymskim w świetle przemian w kulturze wielbarskiej*, [w:] *Najnowsze kierunki badań najdawniejszych dziejów Pomorza*, red. W. Filipowiak, Szczecin 1985.
37. Wołągiewicz R., *Kultura wielbarska – problemy interpretacji etnicznej*, [w:] *Problemy kultury wielbarskiej*, red. T. Malinowski, Słupsk 1981.
38. Wołągiewicz R., *Kultura oksywska i wielbarska; Grupy kulturowe na pograniczu kręgu nadłabskiego*, [w:] *Prahistoria Ziemi Polskiej*, t. V, red. J. Wielowiejski, Wrocław 1981.
39. Wołągiewicz R., *O dotychczasowych kierunkach badań archeologicznych na Pomorzu*, [w:] *Najnowsze kierunki badań najdawniejszych dziejów Pomorza*, red. W. Filipowiak, Szczecin 1995.
40. Zeuss K., *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, München 1837.
41. Zwolski E., *Kasjodor i Jordanes. Historia Gocka czyli Scytyjska Europa*, Lublin 1984.

